

Radikalleşen Bireylerin Rehabilitasyon Süreçlerinin Önemi

Radikalleşen Bireylerin Rehabilitasyon Süreçlerinin Önemi[i]

Giriş

Radikalleşme radikal davranışlarda bulunma süreci olarak tanımlanabilmektedir. Radikal davranış ise ortak norm ve değerlere aykırı davranış olarak belirtilmektedir (Kruglanski vd., 2014, s. 70). Siyasi radikalleşme ise bireyin siyasi bir davayı desteklemek için risk alması ve artarak devam eden şiddet eylemlerinde bulunmasıdır (McCauley ve Moskaleiko, 2008, s. 416). Bu bağlamda teröristler siyasi radikalleşme içinde değerlendirilmelidir. Bir teröristin radikalleşmesine katkıda bulunan faktörler arasında dini söylemler, aldatıcı öğretiler, toplumsal sebepler, siyasi motivasyon, kültürel/etnik kimlik ve zihinsel sebepler bulunmaktadır (Bertram, 2015, s. 124).

Şiddet eylemlerinde bulunan radikalleşmiş bireylerin yeniden hayata döndürülmesi ve topluma kazandırılması hayati öneme haiz bir konudur. Radikalleşmiş bireylerin deradikalizasyonu dikkatle takip edilmesi gereken bir süreçtir. Moghadam (2009) deradikalizasyon sürecinin radikalleşmeye giden yolun tersi olmadığını belirtmektedir (s. 281). Bu konuda çatışma ortamında bulunmuş bireyler için Birleşmiş Milletler (BM) bünyesinde "Demobilization, Disarmament and Reintegration" (DDR- Terhis, Silahsızlandırma ve Yeniden Entegrasyon) programı bulunmaktadır (Richards, 2017, s. 1).

DDR çatışma ortamının sona ermesinin ardından güvenlik ve istikrara katkıda bulunmak için uygulanan bir programdır. Bireyleri silahtan arındırarak toplumsal ve ekonomik olarak normal yaşama döndürmeyi amaçlanmaktadır (UN Module 1.20 [web], 2006, s. 6). Konu 1980'lerde BM gündemine girmiş ve günümüzde küresel bir seviyeye ulaşan terörizm nedeniyle birçok ülkeyi yakından ilgilendiren bir süreçtir.

Terörizme bulaşmış radikalleşen bireyleri ve grupları silahtan arındırıp hayata döndürmek için çeşitli yöntemler bulunmaktadır: "Af, Danışmanlık, Yeniden Programlama, Diyalog, Örgütten Ayırma, Mutabakat ve Yeniden Entegrasyon" (Schmid, 2013, s. 40). Başarılı bir deradikalizasyon programı sadece bireyin davranışlarını değiştirmeyi değil, aynı zamanda temel inançlarında da bir değişiklik yapabilmelidir (Rabasa, Pettyjohn, Ghez ve Boucek, 2010, s. 6). Ayrıca bu süreçte izlenecek strateji belirlenirken örgütten kendi isteği ile ayrılanlar ve devlet organları tarafından yakalananlar arasında farklı yöntemler kullanılması gerekmektedir (Bertram, 2015, s. 121).

Deradikalizasyon, bireyin inanç sistemini değiştirme, aşırı ideolojiyi reddetme ve normal değerleri kucaklama sürecidir (Rabasa, Pettyjohn, Ghez and Boucek, 2010, s.xiii). Sağlıklı bir şekilde deradikalizasyon sürecine tabi tutulan bir birey hem örgütten fiziki olarak ayrılır hem de örgüte sempati duymayı bırakır (Bertram, 2015, s. 122).

İnceleme

Devletler tarafından uygulanan iki farklı deradikalizasyon yaklaşımından bahsedebiliriz. İlki Singapur tarafından uygulanan, psikolojik ve dini danışmanlık yoluyla mental değişiklik yapmayı hedefleyen bireysel ideolojik deradikalizasyon yaklaşımı. İkinci Mısır tarafından uygulanan, ateşkes sağlayacak ve silahları devre dışı bırakacak şekilde örgütle görüşmeler yapma. Ayrıca Endonezya'nın uyguladığı gibi bu iki modelin kombinasyonu da uygulanabilir (Schmid, 2013, s. 41).

BM Terörle Mücadele Uygulama Görev Gücü/UN/CTITF - The UN Counter-Terrorism Implementation Task Force tarafından 34 ülkeden alınan görüşler doğrultusunda 9 deradikalizasyon programı belirlenmiştir (CTITF, 2008, s. 5):

1. Cezaevi Programları,
2. Eğitim,
3. Medeniyetler İttifakı ve kültürler arası diyalogun teşvik edilmesi,
4. Ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin üstesinden gelmek,
5. Radikalleşmeye karşı küresel programlar,
6. İnternet,
7. Yasal Reformlar,
8. Bilgi geliştirme ve yaygınlaştırma,
9. Radikalleşme karşıtı politikalarının uygulanmasında yer alan eğitim ve yeterlilik kurumları.

Ulusal deradikalizasyon programlarının birden fazla amacı vardır (Björge ve Horgan, 2009'dan akt. Schmid, 2013, ss. 41-42):

1. Aktif teröristlerin sayısını azaltmak,
2. Şiddeti ve mağduriyeti azaltmak,
3. Katılımcıların ideolojik görüş ve tutumlarını yeniden yönlendirmek,
4. Eski üyeleri normal hayata geri döndürmek,
5. Mahkemelerde istihbarat, kanıt ve tanık edinmek,
6. Pişman olan eski teröristlerin fikirlerinden faydalanmak,

7. Teröristler arasında nifak sokmak,
8. Terörizm ve yeraltı hayatından kurtarmak,
9. Baskıcı araçlara bağımlılığın azaltılması ve terörle mücadelede daha insancıl araçlardan daha fazla faydalanılması,
10. Çok sayıda teröristin uzun süre cezaevinde tutulmasının ekonomik ve sosyal maliyetlerini azaltmak,
11. Hükümet veya devletin meşruiyetini arttırmak.

Uluslararası Barış Enstitüsü (IPI-International Peace Institute) deradikalizasyon programlarının uygulandığı 8 Müslüman[1] ülkeden elde edilen tecrübeleri incelemiştir. Bu tecrübeler sonucunda elde edilen verileri raporladı. Raporların incelenmesi bize programlar sırasında dikkat edilmesi gereken bazı ipuçları verir (Schmid, 2013, s. 42):

1. Ailesel konular,
2. Sosyal bağlantılar anahtar konumdur,
3. Programlar bireysel motivasyonları ele almalıdır,
4. Muhatapların güvenilirliği hayati önem taşımaktadır,
5. Mahkûm davranışı çok önemli bir rol oynar,
6. Program sonrası izleme veya bakım,
7. Sivil topluma katılımının önemi,
8. Reaktif önlemler daha proaktif yaklaşımlar içinde yer almalıdır,
9. Eğitimin değeri.

Suudi Arabistan'da 2003-2010 yılları arasında tutuklu bulunan yaklaşık 4.000 cihatçı teröriste 8 ila 12 hafta arasında süren rehabilitasyon programları uygulandı. Psikolojik danışmanlık, dini eğitim, mesleki eğitim, spor ve sanat terapisi konularında uygulanan maliyetli programlar sonucu bu tutukluların yaklaşık yarısı topluma geri kazandırıldı. Bu programlara katılanlara iş ve eş bulma konularında da yardımcı olundu. Programlar sonucu topluma kazandırılan eski teröristler yakın izlemeye alındı ve faaliyetlerinden aile bireyleri sorumlu tutuldu (Schmid, 2013, s. 43).

Suudi yetkililerin verdiği bilgiler doğrultusunda bu programlardan geçip serbest kalanların sadece %10-20'si tekrar tutuklandı. Bu oran diğer suçlardan serbest kalıp tekrar tutuklanana göre çok düşüktür.[2] Programın sonuçları hakkında ki veriler Suudi yetkililerin açıkladığı kadarıyla bilinmekte ve dışardan analiz edilemeyecek gizliliktedir. Suudilerin başarı ile yürüttüğü bu programlar kendi toplum yapıları için uygundur. Başka bir yerde (benzer formda Müslüman ülke dâhil) aynı sistemin uygulanması başarılı sonuçlar vermeyebilir (Schmid, 2013, s. 43).

Rehabilitasyon programlarının başarılı sonuçlar verip vermediğini tutuklanıp topluma tekrar geri kazandırılan radikalleşmiş bireylerin tekrar terör suçu işleyip işlemediğini test ederek öğrenebiliriz (Schmid, 2013, s. 45). Mısır, Cezayir, Libya ve Tacikistan'daki İslamcı hareketlerin Grup deradikalizasyonlarının incelendiği bir çalışmada üç dışsal etkenin süreci olumlu etkilediği görülmüştür (Schmid, 2013, s. 45):

1. Devlet baskısı (Terör örgütü liderlerinin şiddete devam etme maliyetlerinin çok olacağına kanaat getirmesine sebep oluyor),
2. Devlet tarafından verilen teşvikler,
3. Çoğulcu bir siyasi bağlamda başkalarıyla sosyal etkileşim.

Özellikle radikalleşmiş gençleri normalleştirmek için hükümetler sivil toplum kuruluşları ve yerel kanaat önderleri ile birlikte çalışma yürütebilir. Norveç aşırı ırkçı radikallere karşı böyle bir uygulamayı 1997 yılında hayata geçirdi. Aynı şekilde Singapur dini azınlık gruplardan bu konuda yapıcı yardımlar aldı (CTITF, 2008, s. 6).

Cezaevleri aşırı düşüncelerin aşıldığı ve örgütlere eleman temin edildiği yerlerin başında gelmektedir. Aşırılık yanlısı tutukluları diğer mahkûmlarla birlikte tutmak terör örgütlerine yeni eleman temin etmelerini sağlayabilir. Diğer bir taraftan onları izole ederek kendi içlerinde yalnız bırakmak daha da radikalleşmelerine sebep olabilir. Çoğu ülke şiddete başvurmuş radikal tutukluları diğer suçlulardan ayrı tutacak şekilde önlem aldı. Özellikle Suudi Arabistan bu konuda etkili çözümler üretti (CTITF, 2008, s. 6).

Abdulaziz Bouteflika 1999'da Cezayir'de devlet başkanı olduktan sonra şiddete başvuranları engellemek için bir dizi önlemleri hayata geçirdi. İlk olarak çıkardığı kanunla şiddete başvurmuş olup silahlı teslim eden herkesin suçlamalarının düşürülmesini sağladı. Bu durum radikal bireylerin deradikalizasyonu için olumlu etki yaptı ve halk tarafından memnuniyetle karşılandı. İkinci olarak ulusal uzlaşma, dayanışma ve yeniden bütünleşmeyi destekleme amaçlı tedbirler aldı. Bu tedbirler islah olmuş eski örgüt mensuplarına ve şiddetten zarar görmüş ailelere sağlık ve eğitim yardımlarının sağlanmasını içeriyordu. Son olarak da şiddete tekrar başvurulmasını önleyecek bazı caydırıcı önlemler aldı. Devlet başkanı tüm bu uygulamaları hayata geçirirken sivil toplum kuruluşları ile yakın temas kurdu ve şiddet yanlıları ile mücadele etme konusunda onlardan ciddi yardımlar aldı. Fakat tüm bu olumlu gelişmelere rağmen bu reformlar ülkeyi şiddetten uzak tutma konusunda başarılı oldu diyemeyiz (Fink ve El-Said, 2011 ss. 4-5).

Mısır aşırı dinci gruplara karşı hapishanede rehabilitasyon programları uyguladı. Tutuklu olan aşırı grup liderleriyle Al-Azhar Üniversitesi'nde görev yapan akademisyenleri bu süreçte cezaevinde götürdü. Bu gruba din adamları da eşlik etti. Hükümet daha sonra tutuklu grup liderlerinin ülkede diğer cezaevlerini gezerek tutuklu teröristleri yaptıklarına tövbe etme ve bir daha şiddet eylemlerinde bulunmama konusunda telkin etmelerini sağladı. Azınlık bir grup dışında çoğu terörist, liderlerinin yaptığı bu çağrıya olumlu yanıt verdi. Aynı zamanda lider konumundaki tutukluların basın aracılığı ile açıklama yapmasını sağlayarak cezaevleri haricinde dışarıda olan aşırılık yanlılarını da etkilemelerini sağladı. Ülkede başka sebeplerden dolayı şiddet hareketleri görülmüş olsa da uyguladıkları rehabilitasyon programı aşırı dinci teröristler üzerinde etkili sonuçlar verdi (Fink ve El-Said, 2011 s. 8).

Malezya şiddet suçundan tutuklu bulunan radikalleşmiş bireylerle rehabilitasyon programı uyguladı. Programda dini ve sosyal danışmanlık, ahlaki eğitim ve mesleki eğitim grupları bulunmaktaydı. Din adamlarının yanında bu eğitimlere bireysel konularda danışmanlık yapmak adına psikologlarda katıldı. Eğitimi kabul etmeyenler Mısır'da uygulandığı gibi tecrit edilerek diğer mahkûmlarla ilişkileri kesildi. Programa tabi tutulananların davranışları ve gelişimini yetkin kişilerden oluşan bir komite tarafından altı ayda bir gözlemlendi. Rehabilitasyon sürecinden geçen bu tutuklular serbest kalmadan önce başka bir komite tarafından kontrol ediliyor ve onlar hakkında gelecek planlaması yapılıyordu. Bu süreçte aile ve eşlerinin tutukluların sık sık ziyaret etmesi sağlanarak, onları normalleşme konusunda cesaretlendirmeleri sağlandı. 2001- 2010 yılları arasında rehabilitasyon programından geçen 169 şiddet yanlısının 6'sı dışında tekrar aynı seviyede olaya karşın olmadı (Fink ve El-Said, 2011 s. 11).

Sonuç ve Değerlendirme

Türkiye yaklaşık 40 yıldır etnik ayrımcılık terörizm ile mücadele etmektedir. Özellikle son dönemde mücadele konusunda ciddi ilerlemeler kaydedilmiş, PKK terör örgütüne katılım azalmıştır. Ayrıca küresel seviyede katılım olan DEAŞ terör örgütüne ülkemizden de ciddi sayıda katılım bulunmaktadır.

Ülkemizde radikalleşmenin önlenmesi ve rehabilitasyon kapsamında bazı uygulamalar yapılmaktadır (Polis Akademisi, 2019, s. 44). Buna göre "Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı Türkiye'deki cezaevlerinde radikalleşmenin önlenmesi program çalışmaları uygulamaktadır. Söz konusu çalışmalar çerçevesinde, psikologların yanı sıra sahadaki uzmanlara ve akademisyenlere de danışılmış ve radikalleşmenin önlenmesi programları geliştiren personele eğitim verilmiştir. Aynı zamanda, kendi amaçları doğrultusunda dini metinleri istismar eden bazı terör grupları hakkında halkı bilgilendirmek için bazı metinler yayınlanıp dağıtılmıştır. Söz konusu radikalleşmenin önlenmesi programlarına katılım gönüllük esasına dayalı olup, bu konuda eğitim görmüş olan Diyanet İşleri Başkanlığı personeli vazirler cezaevlerine gidip gönüllü hükümlülerle düzenli olarak görüşmektedirler."

İzlenen yöntemler açısından Singapur, Mısır ve Malezya'da uygulanan rehabilitasyon modellerine benzeyen çalışmaların cezaevlerinde bulunan terör tutuklularına uygulandığı görülmektedir. Üç ülkede de din görevlileri ile birlikte psikoloji ve diğer alanlarda uzman kişilerin rehabilitasyon sürecine dahil olarak başarılı çalışmalar yaptıkları tespit edilmiştir. Ayrıca belirtilen ülkelerde akademisyenler rehabilitasyon süreçlerine iştirak etmişlerdir.

Rehabilitasyon ve yeniden topluma kazandırma programları aksamadan uygulanmalı, programa katılıp olumlu sonuçlar veren radikalleşmiş bireylerin hapishane koşulları, programa cevap vermeyenlere göre iyileştirilmelidir. Bu yöntem Malezya ve Mısır'da uygulanmış, çalışmada belirtildiği üzere olumlu sonuçlar vermiştir.

Tutuklu bulunup programa alınan terör örgütü mensuplarının aile fertleri ile yakın temas kurulmalı, rehabilitasyon sürecine aileler mutlaka dahil edilmelidir. Bu durumun olumlu sonuçlar verdiği çalışmada belirtildiği üzere Suudi Arabistan ve Malezya örneğinde tespit edilmiştir. Ayrıca cezasını ve rehabilitasyon sürecini başarılı bir şekilde tamamlayan tutuklular serbest kaldıktan sonra da takibi yapılmalı ve Suudi Arabistan'da olduğu gibi ailelerine takip konusunda sorumluluklar verilmelidir.

Çok farklı ideolojilerde terör örgütünü barındıran ülkemizde rehabilitasyon ve deradikalizasyon çalışmalarının titizlikle yürütülmesi gerekmektedir. Diğer ülkelerde yaşanmış olumlu örnek vakalardan edinilen tecrübeler her ideolojik tabana ayrı tedbirler geliştirilerek uygulanmalıdır. Yalnız nasıl terör örgütleri ile mücadele konusunda kullanılan araçlar her coğrafya ve toplumda aynı etkiyi yapmıyorsa, rehabilitasyon süreçleri de aynı şekilde farklılık gösterebilir. Bu sebeple strateji geliştirirken başarılı olmuş örnekleri toplumumuzda karşılık bulabilecek yapıda sentezlememiz gerekmektedir.

Kaynakça

- Akşam Gazetesi İnternet Sayfası. "Kararlı mücadele sonuç verdi! PKK'da büyük çöküş"<https://www.aksam.com.tr/guncel/kararli-mucadele-sonuc-verdi-pkkda-buyuk-cokus/haber-967265>, Erişim Tarihi: 11 Ocak 2020.
- Bertram, L. (2015). How could a terrorist be de-radicalized. *Journal for Deradicalization*, 15/16, 120-149. 2017]
- Butt, R. and Tuck, H. (2014). European Counter-Radicalisation and De-radicalisation: A Comparative Evaluation of Approaches in the Netherlands, Sweden, Denmark and Germany. Institute for Strategic Dialogue. Retrieved from http://www.strategicdialogue.org/De-radicalisation_final.pdf.
- CTITF (Counter Terrorism Implementation Task Force). (2008). First Report of the Working Group on Radicalisation and Extremism that Lead to Terrorism: Inventory of State Programmes. New York: United Nations.
- Fink, N. C. and El-Said, H. (2011), *Transforming Terrorists: Examining International Efforts to Address Violent Extremism*. New York: International Peace Institute.
- McCauley, C. ve Moskaleiko, S. (2008). 'Mechanisms of Political Radicalization: Pathways to Terrorism,' *Terrorism and Political Violence*, 20(3), ss. 415-433.
- Moghaddam, F.M. (2009). De-radicalisation and the staircase from terrorism. In D. Canter (Ed.), *The faces of terrorism: Multidisciplinary perspectives* (pp. 277-292). New York: John Wiley & Sons.
- Kruglanski, Arie W., Michele J. Gelfand, Jocelyn J. Belanger, Anna Sheveland, Malkanthi Hetiarachchi ve Rohan Gunaratna (2014). "The Psychology of Radicalization and Deradicalization: How Significance Quest Impacts Violent Extremism", *Political Psychology*, ss. 69-93.
- Polis Akademisi Çalıştay Raporu. (2019). "Radikalleşmenin Önlenmesi&Terörizm Olgusu". Polis Akademisi Yayınları.
- Rabasa, A., Pettyjohn, S. L., Ghez, J. J. and Boucek, C. (2010). Deradicalizing Islamist Extremist. National Security Research Division. California, United States of America: RAND Corporation. Retrieved from http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2010/RAND_MG1053.pdf
- Richards, J. (2017). Demobilising and Disengaging Violent Extremists: Towards a New UN Framework. *Stability: International Journal of Security and Development*, 6(1), p.14. DOI: <http://doi.org/10.5334/sta.543>
- Schmid, A.P. (2013). Radicalisation, De-Radicalisation, Counter-Radicalisation: A Conceptual Discussion and Literature Review. The Hague: ICCT.
- United Nations (2006). The Integrated DDR Standards Framework, <http://unddr.org/iddrs-framework.aspx> Erişim Tarihi: 11 Ocak 2020.

---

[1] İncelenen ülkeler Cezayir, Bangladeş, Mısır, Ürdün, Malezya, Fas, Suudi Arabistan, Yemen (Fink ve El-Said, 2011)

[2] Kriminal suçlardan serbest kalıp tekrar tutuklanma oranı çoğu ülkede %40 ila %70 arasındadır (Schmid, 2013, s. 43).